

saival. Ezért mind a koncepció létrehozóinak, mind a koncepció alkalmazóinak a szempontjából nemcsak hasznos, hanem szükséges is, hogy a vele kapcsolatos alapvető kérdések időről időre megvitatásra kerüljenek.

Az alábbiakban először a szemiotikai textológiával foglalkozó nyolc 'kommentár jellegű' írást talál az olvasó, majd az azokban foglalt megállapításokra, kérdésekre adott három 'választömb'-öt. Az első választömb a szemiotikai textológia felépítésének, a második a kreatív-produktív megközelítésnek, a harmadik pedig az analitikus megközelítésnek az aspektusaival foglalkozik.

Ahol a kommentár jellegű írást szerzője nem tagolta explicit módon tematikus egységekre, ott a margón elhelyezett betűkkel jelezzük azokat a részeket, amelyekre a választótömbökben 'reflexiók' találhatóak. (Ezeket a reflexiókat minden esetben a szóban forgó kommentár szerzőjére, valamint e kommentár szóban forgó helyére utaló szimbólum vezeti be.)

2.1. A szemiotikai textológia néhány kérdése a viták tükrében

MÁTÉ JAKAB

1. A 3. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszuson (Szeged, 1991. augusztus) PETŐFI S. JÁNOS általános nyelvészeti és szövegtani tevékenységét méltattam.

Akkori általános értékelésemet ma is vallom és fenntartom, s a szegedi kongresszus óta eltelt három év után is csak árnyalni, elmélyíteni tudnám ezeket az olykor talán patetikusknak tűnő, sommás megállapításaimat. Aki viszont ismeri PETŐFI eddigi, új távlatokat nyitó szövegtani felfogását, az észreveszi talán azt is, hogy az általam alkalmazott a hasonlatok és összehasonlítások a dolgok lényegére rávilágító műveletek. Jelen esetben PETŐFI koncepciójának értékét, egyetemes tudományos jelentőségét ez a „kontextus” emeli ki legjobban.

Nem céлом és feladatom itt PETŐFI textológiai tevékenysége méltatásának a folytatása, de a korábban elhangzottakhoz még hozzá kívánok az a megjegyzés is, hogy a hatvanas évektől egyre erőteljesebben kibontakozó szövegtani vizsgálódásokban ilyen átfogó, egyetemesre törekvő, matematikai pontossággal „megkomponált” felfogást, ilyen tömör és tartalmas elméletet, mint PETŐFI szemiotikai textológiája, mind a mai napig — legjobb ismeretem szerint — még senkinek sem sikerült kidolgoznia.

PETŐFI szövegtani koncepciójának kialakításában „megmozgatja” az emberrel foglalkozó tudományok szinte valamennyi területét, egy olyan nagy ívű kontextusba helyezi el felfogását, mely a nyelvészettől és annak területeitől és irányzataitól az irodalomtudományon és a lélektanon, a különböző típusú logikákon és a nyelvfilozófián, a tudományelméleten és a kommunikációelméleten, a szociológián és antropológián, a művelődéstörténeten és a történelmen, valamint a formális rendszerek elméletén és a matematika különböző tartományain át egészen a szemiotika klasszikus dimenzióig terjed. Ezen a hatalmas boltozaton nyugszik PETŐFI szemiotikai textológiája, melynek fő célkitűzése az, hogy ez a multidiszciplináris tudományos terület szilárd elméleti alapon biztosítsa a szövegtani vizsgálódások tudományos hátterét.

2. Ez alkalommal — a felkérésnek megfelelően — néhány kételyemet szeretném megfogalmazni; kérdéseim amolyan „a kákán is csomót kereső” okvetlenkedések lesz-

nek, amiket — erről meg vagyok győződve — PETŐFI súlyuknak megfelelően fog értelmezni.

3. Kételeyimet, kérdéseimet a legáltalánosabbakkal kezdeném. Bizonyára nem akad a tudományos világban olyan kutató, aki a *szöveg fogalmát* mindenkitől elfogadott módon meg tudná határozni (ugyanaz vonatkozik a nyelv, a szó, a mondat stb. fogalmára is). Ha egyáltalán szövegről beszélünk, az ún. textualitást (szövegszerűség) PETŐFI a szemiotikai textológia miatt „nem kezeli a kommunikátumok belső (inherens) tulajdonságaként, hanem eldöntésében jelentős (ha nem is kizárólagos) szerepet szán a tényleges vagy feltételezett kommunikáció-szituációkban részt vevő kommunikátoroknak” (VASS LÁSZLÓ (szerk.): *Magiszter Emeritus 1993*, Szeged, JGYTF Kiadó, b 1994. 94). A szemiotikai textológia felfogásában a szövegszerűség nem a szövegséget, a szöveg jellegét jelenti, annak analógiájára, ahogyan például a nyelv rendszer- vagy jelszerűségéről szoktunk beszélni? VASS LÁSZLÓ gondosan összeállított terminológiai szótárában (*Szemiotikai szövegtan 1*. Szeged, 1990. 110) a textualitásról — többek között — a következőket mondja: „A szöveg textualitása bizonyos verbális objektumoknak nem inherens tulajdonsága. (→ nyelvi szöveg → dominánsan verbális szöveg).” Vagy a textualitás (magyarul: szövegszerűség) ebben a felfogásban azt jelenti, hogy a szóban forgó szemiotikai objektum, azaz jelen esetben a szöveg, ha akarom: szöveg, ha akarom pedig: „szövegszerű”, azaz valami szöveghez hasonló entitás. Valami, főleg egy verbális (dominánsan verbális) objektum, mely egy bizonyos kommunikációs helyzetben „kommunikatív funkcióknak (...) eleget tevő, összefüggő és teljes tényállás-konfigurációt juttat kifejezésre, egy összefüggő és teljes konstitúcióval rendelkezőnek tekinthető, dominánsan verbális objektum formájában; a konstitúció összefüggősége és teljessége szövegtípusonként különböző lehet” (VASS: i. m. uo.), kérdezem én, mindezek a mozzanatok (paraméterek) miért nem inherens tulajdonságai a szövegnek? Ha a fenti idézeteket összehasonlítjuk PETŐFINEK a szöveg fogalmáról adott meghatározásával, akkor kiderül az, hogy VASS LÁSZLÓ ‘textualitás’-ról szóló fenti meghatározása és PETŐFI szövegről szóló definíciója, ha nem is teljesen azonos, de nagyon közel áll egymáshoz. PETŐFI ezt mondja: „A szemiotikai textológia keretében használt ‘szöveg’ terminus egy olyan multimediális, de dominánsan verbális kommunikátumra utal, amely egy tényleges vagy feltételezett kommunikációs-szituációban egy tényleges vagy feltételezett funkció betöltésére alkalmasnak minősíthető, s mint ilyen, összefüggőnek és valamiképpen lezárt egésznek tartható” (*Magiszter Emeritus 1993*, JGYTF Kiadó, 1994. 93). A kérdésem a következő: egy ilyen „multimediális, de dominánsan verbális kommunikátumnak” miért nem inherens tulajdonsága a ‘textualitás’, amit én a szöveg lényegének, sine qua non-jának érzek. Ha a ‘szövegszerűség’ nem inherens tulajdonsága „bizonyos verbális objektumoknak”, ez akkor azt jelenti, hogy szöveg létezhet textualitás nélkül, azaz ‘szöveglényegiség’ nélkül, és ad absurdum: textualitás szöveg nélkül? Nem állítom, hogy helyesen értelmezem e két fogalom (textualitás és szöveg) közötti viszonyt, de úgy vélem, nem ártana tisztázni ezt a kérdést. (Egyébként PETŐFI a ‘szöveg’ fogalmáról adott meghatározásához fűzött magyarázataiban is a textualitást szintén nem tekinti a kommunikátumok inherens tulajdonságaként. Lásd az előbbieken.)

Vegyük szemügyre újból azt a szövegfogalmat, melyet a szemiotikai textológia használ. Kissé leegyszerűsítve a dolgokat: „egy multimediális, de dominánsan verbális kommunikátum” szöveg jellegét, tehát azt, hogy: *szöveg* (egy kommunikációs helyzet-

ben az összes szükséges mozzanatok jelenléte és egysége), hogy lezárt közlési egység, mi határozza meg, valamely belső inherens tulajdonság (ontológia), vagy pedig külső szempontok döntik el? Ugyanezt a kérdést feltehetjük a struktúra, a kompozíció és a szöveg más aspektusaira vonatkozóan is. Valóban, egy szöveg, egy kommunikátum ontológiailag (lételméletileg) az-e, ami, vagy én (az interperátor, a kutató) állapítom meg, hogy szövegről, vagy valami másról van-e szó. Az egészen bizonyos, hogy egy **c** vizsgált jelenségnek a kutatás, az elmélet csak a létét biztosító inherens tulajdonságait vizsgálhatja, ezeket a lényegét jelentő aspektusokat nem kívülről viszi be a kutató. Tavaly ugyanitt PETŐFI professzornak feltettem ezt a kérdést, pontosabban szólva: az iránt érdeklődtem, hogy ő a vizsgált jelenség lényegét, szerkezetét ontológiai jellegzetességnek tekinti-e, vagy a struktúrát például a kutató konstrukciójának tartja a vizsgálódás megkönnyítése céljából. Akkor azt válaszolta nekem: én (mármint PETŐFI) nominalista vagyok. Ma remélem, — akkori ígéretéhez híven — részletesebb választ kapok erre a kérdésemre.

4. A szemiotikai textológia fogalomrendszerében rendkívül jelentős szerepe van az interpretáció fogalmának. PETŐFI és mások munkáit lapozgatva, örömmel állapítom meg, hogy amit eleinte hiányoltam a szemiotikai textológiában, az voltaképpen benne van, tudniillik az interpretációk különböző típusaira gondoltam. PETŐFI ugyanis megkülönböztetni az ún. természetes és elméleti típusú interpretációt, ez utóbbit egy interpretációelmélet által előírt utasításként értelmezve. Az interpretációról szólva, néha az **d** az érzése az olvasónak, hogy a szöveg ún. *metaaspektusai*, tehát azok a rendszerek, tudományágak és a legkülönbébb normatívumok, beleértve magát az interpretációt is, melyek a szöveg lényegének tudományos vizsgálatát segítik, mintha eltakarnák a kutató elől a vizsgált jelenséget, azaz magát a szöveget olyan vastag „*metaréteg*”, olyan „toldalékrendszer” veszi körül, hogy e réteg mögül alig látszik ki az, amit kutatni kívánunk. Itt korántsem a koncepciót hibáztatom, erről szó sincs. Egyszerűen az elmélet hatékonyságát veszélyeztetheti a túl bonyolult (látszólag bonyolult!) „metarendszer”, amely a szöveg vizsgálatát körülövezi. Igen tekintélyes nyelvészekről hallottam azt a megállapítást, hogy PETŐFI felfogását egyszerűen nem tudják követni, noha elismerik az elmélet eredetiségét, ám úgy vélik, hogy a szemiotikai textológia csak egy szűk rétegnek készül, és ily módon nem éri el eredeti célját. Ezen talán el lehetne és el is kellene gondolkodni.

e Az interpretáció, mely PETŐFI textológiai felfogásának központi kategóriája, magyarul: értelmezés, magyarázás, magyarázat. PETŐFI az interpretáció fogalmát interpretációelméleti értelemben használja. Vajon ebben az esetben nem a hermeneutikáról van szó, melyet PETŐFI professzor, mintha szégyenlős lenne, nem mer használni. Ha jól értelmezem a hermeneutika fogalmát, melynek a 18. század óta legalább két változatát különböztetik meg: a hermeneutica sacra-t és hermeneutica profana-t, újabban pedig a filológiai, filozófiai és vallástudományi hermeneutikáról szoktak beszélni, akkor azt hiszem, jogos az a feltételezés, hogy a szemiotikai textológiának szerves része a korszerű hermeneutika. PETŐFI legújabb munkáival ismerkedve az a meggyőződésem alakult ki, hogy ő szövegvizsgálódásaiban a hermeneutikának mind a három legújabb változatát mozgásba hozza.

5. Szólni szeretnék a szemiotikai textológia és az ún. szövegelmélet viszonyáról. Itt a figyelemfelkeltő *ún.* rövidítést azért használom, mert úgy látom, a fenti két **f** fogalom értelmezésében nem azonos a véleményem PETŐFIével. Ő ugyanis a sze-

miotikai textológiát a „multimediális, de dominánsan verbális kommunikátumok interpretálása céljára szolgáló szemiotikai szövegtani diszciplína”-nak tartja. Egyszerűbben fogalmazva: szemiotikai textológia=szemiotikai szövegtani diszciplína. Én — lehetséges, hogy tévesen — a szemiotikai textológiát mindenfajta metaaspektusával egyetemben szemiotikai textológiai elméletnek, magyarul szólva: a szemiotikai textológiát én nem csupán szemiotikai szövegtani diszciplínának tartom, hanem e szövegtani diszciplína fogalomrendszeréből fogant *szövegelméletnek* is tekintem. Egy analógia talán jobban megvilágítja mondanivalóm lényegét. A grammatika megnevezés jelenti magát a nyelvészeti diszciplínát, és jelenti a nyelvtani szerkezetről szóló tant, a grammatikaelméletet is.

6. PETŐFI visszaemlékezéseiben többször hangsúlyozza, hogy őt a nyelvészethez és így a szövegelmülethez az irodalom, az irodalmi szövegekben rejlő szépségek iránti érdeklődés csábította. Valóban, gyakorlati munkásságának igen tekintélyes hányadát azok a műelemzések alkotják, amelyek az általa kidolgozott szemiotikai szövegtani elmélet hatékonyságát hivatottak bizonyítani. Ily módon PETŐFI felfogása, szövegtani textológiai elmélete elválaszthatatlan a költői szövegek elemzésétől. Az az érzésem, hogy PETŐFIT a költői szövegek elemzéséhez koncepcionális és stratégiai megfontolások vezették. Ennek a boncolgatása azonban igen messzire vezetne, itt csupán h fölvetném azt a kérdést, mi a fő jellegzetessége a költői nyelvnek, a költői szövegnek. A válasz látszólag könnyűnek ígérkezik, hiszen többnyire mindannyian a konnotációra, valamilyen nagyfokú választékosságra, merészebb szófüzésekre stb. gondolunk. De ezzel a kérdést még nem oldottuk meg. A költői nyelv, a költői szöveg — egyelőre maradjunk a legegyszerűbb elképzeléseknél — *valamihez viszonyítva* az, ami. Tehát kézenfekvő a deviáció (az eltéréselemélet), de mihez viszonyítva eltérés? — természetesen a köznyelvhez viszonyítva, kínálkozik a válasz. Ám a deviációelmélet hívei az utóbbi időben meglehetősen háttérbe szorultak. Noha közöttük olyan európai szaktekin-tély is található, mint CHARLES BALLY, vagy az újabbak közül JEAN COHEN (I. Ch. BALLY: *Traité de stylistique française*, 2. kiadás, Heidelberg, 1909.; J. COHEN: *Structure du langage poétique*, Paris, 1966.), akik a költői nyelvet, a költői szöveget a köznyelvhez viszonyítva tekintik eltérésnek. Ám a köznyelv szerföltött nagyfokú bonyolultsága miatt sem módszertanilag, sem elméletileg nem alkalmas vonatkoztatási alapnak. Mint ismeretes, R. JAKOBSON az eltéréseleméletet úgy kerülte meg, hogy a köznyelvnek megkülönbözteti egy poétikai funkcióját, MANFRED BIERWISCH pedig a költői nyelvet, a költői szöveget egy saját elemekkel, szabályrendszerrel, azaz grammatikával rendelkező koherens szemiotikai rendszernek tekinti (R. JAKOBSON: *Nyelvészet és poétika*. In: *Hang-Jel-Vers*, Budapest, Gondolat, 1969.; M. BIERWISCH: *Poetik und Linguistik*. In: *Mathematik und Dichtung*, München, 1965.). E két utóbbi felfogásban az kifogásolható, hogy a költői nyelv és a köznyelv közötti határ nem elég körvonalazott, így a költői nyelv, maga a költői szöveg túlságosan a köznyelvbe beágyazottan jelenik meg. Mi lehet ezek után a próbálkozások után a viszonyítási alap? SOLOMON MARCUS a költői nyelvet szintén *eltérésként* értelmezi, de nála a viszonyítási alap nem a bonyolult köznyelv, hanem a *tudományos nyelv*, de az intuitív alap nála is a köznyelv. Ez utóbbiból ő leválasztja a logikai és az affektív összetevőket, és ily módon az emberi nyelv két legsűrítettebb és legszélsőségesebb változatának — a tudományos és a költői nyelvnek — az oppozíciójában vizsgálja az egyiket is és a másikat is. (L. MÁTÉ JAKAB: *Szerkesztői bevezetés*. In: SOLOMON MARCUS: *A nyelvi szépség matematikája*, Budapest, Gondolat, 1977. 29—30.)

Nem állítom, hogy a MARCUS felfogása egyedül helyes és kizárólagos megoldás, de matematikai gondolkodása és szemléletmódja révén a deviációelméletet az egzaktitás szintjére emelte.

7. Igen szorosan kapcsolódik mind a szemiotikai textológiához, mind a fenti elmondottakhoz az *irodalmisság* lényegének a kérdése, hiszen a gyakorlati szöveg-tani vizsgálódásokban az irodalmi szövegek (beleértve a költői szövegeket is; az *irodalmisság* fogalmát ugyanis a legtágabb értelemben használjuk) vizsgálata legalább olyan gyakori foglalatosság, mint a köznapi szövegeké. Itt az a kérdés: mi az irodalmisság? Létezik-e egy irodalmi kompetencia? Ha igen, ez önálló léttel rendelkezik-e, vagy csak származéka az általános nyelvi kompetenciának? Igen érdekes a korán elhunyt KANYÓ ZOLTÁNNAK az irodalmisság és az irodalmi kompetencia fogalmáról vallott felfogása. KANYÓ például az irodalmisság fogalmát elkülöníti az irodalmi kompetencia fogalmától, abból a megfontolásból kiindulva, hogy nem létezik kizárólag irodalmi szövegeket tartalmazó szövegosztály. (L. TARNAY LÁSZLÓ: Kanyó Zoltán munkáiról. In: KANYÓ ZOLTÁN: *Szemiotika és irodalomtudomány. Válogatott tanulmányok*, Szeged, JATE Kiadó, 1990. 394-395.) Nem érdektelen ennek a kérdéskörnek a vizsgálata a szemiotikai textológia szempontjából sem, mert az *irodalmisság*, a *költőiség* fogalmát meglehetősen eltérően értelmezik a szakirodalomban. Tisztázandó az irodalmisság, az irodalmi kompetencia és nyelvi kompetencia — s tegyük hozzá még ehhez a kommunikatív kompetenciát is — közötti viszony. Persze vannak olyan kutatók, akik az irodalmi kompetencia önállóságát vallják, véleményem szerint azonban ennek a kompetenciának az önállósága csak viszonylagos lehet. Ezt némileg megerősíteni látszik például CSÚRI KÁROLYNAK a következő megállapítása (bár lehet, hogy azóta CSÚRI-NAK változott a véleménye): „az irodalmi szövegek (...) áltatában élnek az »ekvivalencia«, az »oppozíció«, az »ambiguitás« stb. elvének, vagy ezek kombinációinak a »normál szövegszervezésen« túlmutató rendszeres használatával, ami a szövegek kiegészítő, másodlagos elrendezését, strukturálását eredményezi (...) a szöveg csak meghatározott módon olvasható mint irodalmi szöveg”. (Idézi DEME LÁSZLÓ: A szöveg alaptermészetéről című tanulmányában. In: *A szöveg tan a kutatásban és az oktatásban*, Budapest, 1979. 64.) CSÚRI tehát másodlagos elrendeződésről beszél, azaz léteznie kell ezek szerint egy elsődlegesen létező entitásnak is, vagyis — ha jól értelmezem CSÚRI megállapítását — azt az álláspontot képviseli, hogy az 'irodalmi szöveg' fogalma vagy elvontabban: az 'irodalmisság' egy származékos valami. Ugyanakkor azonban álláspontja (a másodlagosság kérdése révén) eléggé megközelíti PETŐFI megállapítását, aki szerint „Az 'irodalmi szöveg' terminus nem egy speciális nyelvű szövegre utal, hanem a szóban forgó szövegek funkcióját jelzi” (PETŐFI S. JÁNOS: *A jelentés értelmezéséről és vizsgálatáról*, Párizs—Bécs—Budapest, Magyar Műhely. 1994. 44.)

Maradjunk továbbra is az irodalmisság, pontosabban szólva: a költői szövegek egyes kérdéseinek a vizsgálatánál. A költői szövegekben rendkívül jelentős szerepük van a különböző szóképeknek: a metaforának, a metonímiának és a szinekdochének. Ezzel kapcsolatban utalni szeretnék a már idézett SOLOMON MARCUS egyik megállapítására. „A modern művészet tekintélyes részének fejlődése azt mutatja — mondja MARCUS — akár a költészetre, akár zenére vagy festészetre gondolunk, hogy az ikonikus jeleket egyre inkább kiszorítják a szimbolikus jelek, egyre érezhetőbb a távolság a jelölt és a jelölő között. Sőt, az ún. absztrakt művészet az ikonikus jellegű viszonyoknak olyan hosszú láncolatát iktatta a jelölt és a jelölő közé, hogy ennek a láncolatnak a szélső tagjai

már nem is azonosíthatók egy hasonlósági viszonyban, vagyis: a metafora és a metonímia átengedte helyét a szimbólumnak. Minthogy azonban minden nyelvi folyamat ki-egyenlítődik bizonyos összefüggésekben, a metaforának és a metonímiának a mai költői nyelvben bekövetkezett trónfosztása is szükséges velejárója a metaforikus és metonimikus folyamatok ama rohamos fejlődésének, amely a tudományos nyelvzetek területén észlelhető. Mint ismeretes, a költői nyelvben a metafora szabadon választható, ezzel szemben — bármennyire önmagának ellentmondóan hangzik is — a tudományos nyelvben kötelező érvényű” (S. MARCUS: i. m. 179). Nos, e hosszabb idézet nyomán önmagától kínálkozik a kérdés: a metaforának és a metonímiának a mai költői nyelvben bekövetkezett trónfosztása és a szimbólumok térhódítása befolyásolja-e, vagy nehezíti-e a költői szövegek jelentésszerkezetének a feltárását? Vajon az absztrakt művészetek szimbólumrendszerének a feltárására, megfejtésére elegendő-e a szemiotikai textológia apparátusa, egy absztrakt költői szöveg interpretálása nem rejti-e magába az impreszjonisztikus értelmezés veszélyét sokkal nagyobb mértékben, mint a hagyományos költői szövegek értelmezésében? Ezt annál is inkább kérdezem, mert például a *Magister Emeritus 1993* című kötet (szerk. VASS LÁSZLÓ, Szeged, JGYTF Kiadó, 1994.) 96. lapján a nyelv poétikai funkciójáról lévén szó, PETŐFI megállapításából az következik, hogy a poétikai jelleg a kommunikátum megalkotójának az intenciójától függ. Létezik-e a költői szövegek értelmezésének invariáns jellege, vagy a költői mű ún. parttalan nyitottságáról beszélhetünk, ami — ha engedünk ennek a felfogásnak — azt is jelentheti, hogy nem tartjuk lehetőnek egy egzaktabb igényű műelemzési metodológia kialakítását.

8. PETŐFI tanulmányaiban a *multimediális, de dominánsan verbális kommunikátumok* mellett beszél a *kizárólag verbális elemekből álló szövegekről*. Természetesen a beszélt verbális szövegek a jelenség szintjén valóban *kizárólag verbális I elemekből álló szövegeknek* tekintendők. Am az élőszóban produkált szövegek a lényeg szintjén mintha megkérdőjeleznék a szövegek második típusának a létjogosultságát. Ugyanis egy élőnyelvi szövegnek olyan széles körű a „konnotációs” udvara (az a sok mozzanat, ami a verbalitást kíséri), a kommunikátumhoz oly sok járulékos elem tapad, hogy nem célszerű tisztán verbális elemekből álló szövegekről beszélni, főleg, ha élőnyelvi szövegekről van szó. Természetesen a fenti megkülönböztetés módszertanilag és episztemológiailag teljes mértékben indokolt.

9. A szemiotikai textológiával kapcsolatban felmerülő kérdésekről naphosszat lehetne beszélni, és egyes problémáiról terjedelmes tanulmányokban lehetne beszámolni. Annak az egységes elméleti keretnek a kidolgozása, amely a szemiotikai textológiát integráló jellegénél fogva egyre hatékonyabbá teszi, szerzőjét feljogosítja arra, hogy elméletét egy *studium generale* egyik lehetséges elemének tekintse. Talán annak idején Németh László is egy ilyen általános stúdium kialakításáról fejtette ki álláspontját, ám ennek a megvalósítása még várat magára. Mindezt fontos hangsúlyozni, mert erre megvan a társadalmi igény, és ilyen jellegű tendenciák már korábban is megfigyelhetők a tudományos gondolkodás történetében (redszermélet, kibernetika stb.). Rövidre fogva a szót: PETŐFI minden tétele sorra szüli az újabb és újabb gondolatokat. Részletesen lehetne elemezni a szövegtan és a stilsztika kapcsolatát, föl lehetne vetni a stílus szövegformáló és szövegerősítő szerepét, nem ártana szólni a cím és a szöveg viszonyáról, a szövegszintaxisról, mert valami ehhez hasonlónak lennie kell a szövegtanban is. Nem tudom, mivel magyarázható az, hogy a szemiotikai szövegtanban viszonylag kevés szó esik a párbeszédes és a drámai szövegek elemzéséről, pedig hazai kutatóink közül is

többen végeznek ilyen jellegű kutatásokat. A tudományos szövegek elemzése is mintha egy kissé háttérbe szorult volna, bár PETŐFI ennek szükséges voltát többször is hangsúlyozza.

Kérdéseimet és bizonyos kételyeimet nem annyira a saját véleményemként fogalmaztam meg, hanem inkább a szemiotikai textológiáról folytatott magánbeszélgetéseim és vitáim során észlelt megjegyzések alapján próbáltam egynéhányat közülük ismertetni.

Végül illesse hála és köszönet mindazokat a kollégákat, akik lehetővé tették ennek a színvonalas megbeszélésnek a megrendezését, és PETŐFI S. JÁNOST azért, hogy a 20. században magyar nyelvtudós is alkotott olyan elméletet, és ki tudott alakítani olyan szemléletmódot, mely döntő módon és egyértelműen meghatározza a nemzetközi textológiai kutatások irányát.

2.2. Szemiotikai textológia és stilsztika

SZABÓ ZOLTÁN

PETŐFI SÁNDOR JÁNOS előadása ugyanúgy, mint nemrég megjelent könyve (PETŐFI: 1994. és abban is főleg a harmadik fejezet), átfogó, tömör összefoglalása koncepciójának, a szemiotikai textológiának, ami — ahogy a fülszöveg is jelzi — interdiszciplináris fogantatású szöveg szemiotikai diszciplína, „egy multimedialis (de dominánsan verbális) szövegek interpretálására alkalmas szöveg tan” (PETŐFI: 1994. 137.). Kialakításának első fázisában a „cél egy általános (közvetlenül egyetlen médiumtól se függő) szemiotikai textológiai elméleti keret körvonalazása volt”, ami aztán „különféle, multi- a mediális, de dominánsan verbális kommunikátumokból vett példák útján történő” szemléltetéssé fejlődött (PETŐFI: 1994. 137.).

Előadásában is PETŐFI elmélete valamennyi elemét, tényezőjét világos és egyben az összefüggésrendszerhez következetesen ragaszkodva értelmezi, határozza meg. Különösen tanulságos a diszciplína megnevezési lehetőségeinek a latolgatása és elvetése, azaz hogy miért nem jó a szöveg grammatika, szöveg tan, szöveg elmélet, szöveg nyelvészet terminus, és hogy miért jó a 'szemiotikai textológia' műszó, továbbá hogy abban a 'textológia' félrevezető következtetések létrejöttét akadályozza meg, a 'szemiotikai' jelző viszont „találó következtetéseket sugall” (PETŐFI: 1994. 81), azaz a szemiotikai textológia (1) a szöveget jelkomplexusnak tekinti, (2) a szöveget a szemiotika hármass felépítésének megfelelően szintaktikai, szemantikai és pragmatikai szempontból egyaránt elemzi, (3) a 'jelkomplexus' műszó a verbális jelleg mellett nem zárja ki az azokhoz társuló nem verbális médiumelemek szerepét (PETŐFI: 1994. 81).

A szóban forgó diszciplínát megnevező műszó, a 'szemiotikai textológia' sokkal több kérdést rejt magában, mint feltételezni lehetne. Ezt érdemben úgy lehet taglalni, ha a 'szemiotikai textológia' terminust a 'szöveg szemiotika' megnevezéssel vetjük egybe. Több szerzőnél is, például RASTIERNÉL (1974.), GREIMASNÁL (1976.), ECONÁL (1979.) a 'szöveg szemiotika' műszó mintha a kérdéses diszciplína (szöveg tan, textológia) egészét jelentené. Eszerint a szöveg vizsgálat egésze a szemiotika körébe tartoznék, és így ez a szöveggel foglalkozó tudomány egyik elkülöníthető ága lenne a szemiotikának. PETŐFI műszava, a szemiotikai textológia viszont azt jelzi, hogy a szóba jöhető fő kérdések tanulmányozása számára a szemiotika csak az egyik vizsgálati lehetőség, feltehetőleg a